

Katera slovenska pokrajina je najlepša?

Cirilu Kosmaču (1910–1980)

Vsaka ima svoje posebnosti in svoj čar.

Posebej mikavna se zdi literarna pokrajina. Vanjo je vedno mogoče vstopiti in si jo z zanimanjem ogledovati ...

Literarna dežela Cirila Kosmača (1910–1980), dolina Bače in Idrijce, stisnjena med tolminske hribe, je resnično posebna. Oživi vedno, kadar si lahko vzamemo čas in se vanjo poglobimo.

Njegova misel, da je *resničnemu pisatelju sedem kilometrov doline dovolj* (Mrak: 2010), da iz nje, kot iz čistega tolmana, zajame snov, teme in življenje ljudi in jih predstavi radovednemu bralcu, iskalcu resnice, popotniku.

V literarni pokrajini ostaneta mati s svojimi zgodbami in oče z življenjskimi modrostmi vedno znova pred očmi, kakor tistega dne, ko je bilo treba zaradi obsodbe in hišnega zapora oditi od doma in se vanj ni bilo moč vrniti vse do konca druge svetovne vojne – pa še takrat – le po spomin na dom, domači vrt, Idrijco in Slap.

Zgodnja avtorjeva proza, ki nastane v tridesetih letih dvajsetega stoletja in se s prvimi objavami v Sodobnosti zasidra tudi v slovenski književnosti, je vsa, vedno znova, snovno in tematsko povezana z domačo dolino (*Življenje in smrt Venca Poviškaja*, *Tistega lepega dne*).

Pisatelj v novelah predstavlja življenje preprostega človeka na vasi, kjer je tudi vsakdanje življenje razpeto med biti in obstati (*Gosenica*) iskati in upati (*Sreča*) živeti in znati umreti (*Kruh*).

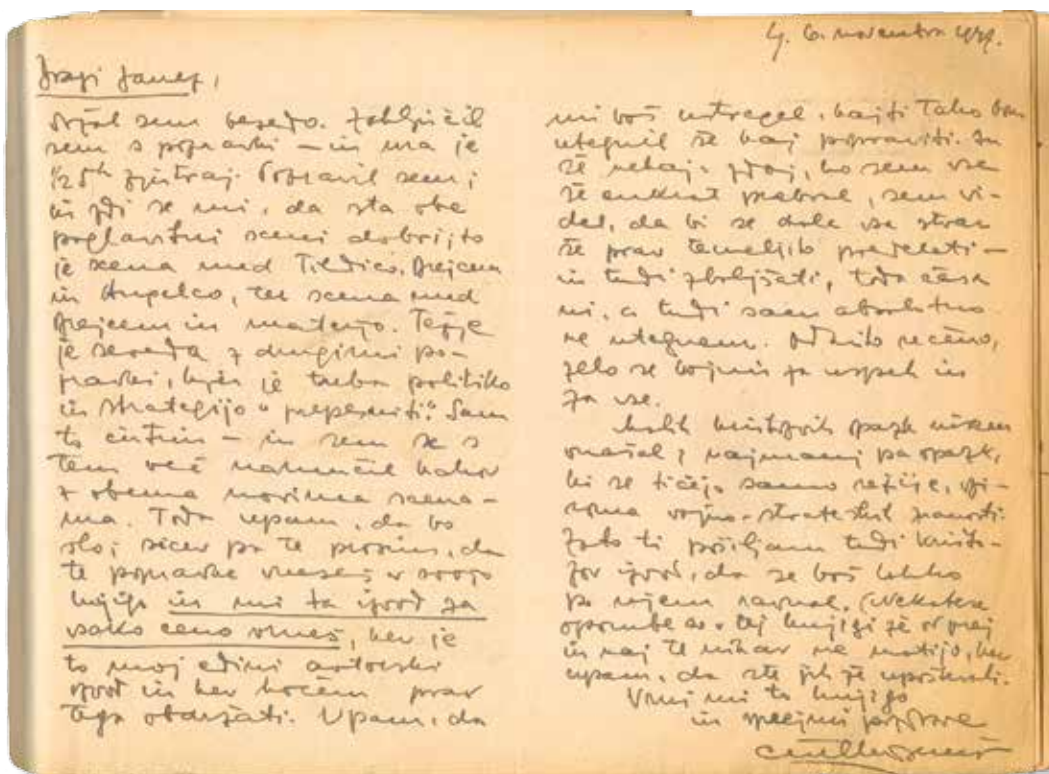
V pismu staršem, na začetku tridesetih let, sredi tujega sveta, v Ljubljani, njegova naravna misel ... »nisem mogel biti živ mrtev ...« kaže, da je literatura osebna, bivanjska resničnost, tudi avtorjevo zavetje, kjer je mogoče, kljub notranjim iskanjem in eksistencialni stiski, ohraniti pokončno držo, ustvarjalno slediti in uresničevati očetovo željo in lastno, ustvarjalno težnjo po pisanju in izobrazbi: »Človek je mlad, življenj željan in svobode. Želi, da nad njim zapoje prostost. Ko bi mogel tam študirati, bi nikdar ne napravil tega koraka ... /... / Tukaj bom študiral dalje. Upam, da se bo vse dobro izteklo.« (Kosmač očetu, 10. 2. 1931.)

Slika 1: Veno Pilon, Ciril Kosmač, ok. 1948, plast. želatinsko srebrobromidni papir (povečavo orig. negativa 6 x 6 cm naredil Božidar Dolenc l. 1991), Pilonova galerija Ajdovščina, inv. št. 2/3/F, foto: Primož Breclj

Druga svetovna vojna s svojo krutostjo lahko za nekaj časa sicer nasilno pretrga možnosti za objavljane in ustvarjanje, a zgodbe iz njegove doline v Kosmaču znova oživijo tudi po

Slika 2: Rokopis pisma ob snemanju filma Na svoji zemlji – zadnje korekture snemalne knjige. Naslovnik je Janez Jerman, direktor filma. Pismo je Kosmač napisal na prvo stran svojega izvoda snemalne knjige s popravki, v njem mu piše, da mora izvod obvezno vrniti.

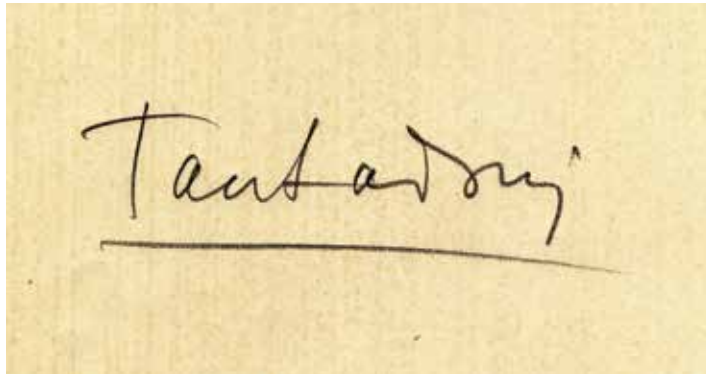

st.	Ime log.	Iz- pon.	N Z	Del.	Dialog	Opis	Znana	Zvon
626	Poslad stat brigade (31)	3	Z	6	Stane: No, kar niso dejali, da toš uposladi se plesni? In zdaj sta oba zdrava? Sova: Kakor dren, bogami! Stane: Sova, da se izkaš- ljaj v tisti prekleli kuh- nji.	Za nize sede Stane, Tildica, Sova in Hančika. Vino je na Med Hančiko in Hančikom Tildica! Haj, mis namni domači Nekaj bend o Brejcem Hančiko v zadregi: Strah bo		
627	"	3	Z	6	Stane: In ti, Hančika? Hančika: Dobro...			
628	"	3	Z	6	Stane: Da! Toda prišla sta v hude hase... Se bo oče- ziva... Sova: Kaj ste se s pri- sti, kaj mi da, in Brejce?	Sej oče? Toba, son pa maka, bogami? –		
629	"	3	Z	6	Stane: Brejce? Poslali smo ga po očka Orlu. Bojimo se zunaj. Van sodrga se vloče zdaj, ta očka – šetniki, kati, untaši. Se dvakrat smo na javili, kaj pride, pa se otopa, očka tam se preživel.	Son se peli "Tidico zodi Brejca."		
629	"	3	Z	6	Sova: Za nji bi šel, za Brejcem. Moram pogledati v grupe. Stane: Ne vem... Sova: Bogami! Stane: Kaj jih toš dobil še na javki, na P 21. Sova: Kar precej gram, da ne to kaj narobe...	Prejeto: te je... ja... Vseine!		
631	Ista del (32)	3	Z	12		Prehod Pri očka Orlu. Brejce sedi na koncu nize ter je. Pri koncu je za. Vino govori očka Orlu.		

Slika 3: Stran s popravki iz te snemalne knjige

njej, še toliko bolj, ker se tudi tam, kot drugod po svetu, poznajo tragične sledi smrti, trpljenja in boja za svobodno misel, jezik in svet (*Pomladni dan, Balada o trobenti in oblaku, Očka Orel*).

Tantadruj, nesrečno - srečni norček v istoimenski noveli, je, v nasprotju z drugimi, skladno s svojo drugačnostjo, željan smrti. Nestrpno jo pričakuje, saj misli, da bo v njej združen z dragimi, spoznal bo tudi drugačno življenje ...

Slika 4: Kosmačev rokopisni zapis naslova dela Tantadruj

Avtor, ki je živel in čutil življenje Tolmincev, tako da se je v njihov svet nenehno vračal, v drugi polovici štiridesetih let napiše tudi scenarij, predlogo za prvi slovenski igrani film *Na svoji zemlji* (1948), a tudi tu je, kot v vsem svojem ustvarjanju, zvest dobremu in lepemu, zato ker je to ne le njegov literarni svet, pač pa resnična dediščina ljudi Grape in Idrije.

Ravno pisanje Cirila Kosmača tesno povezuje obe pokrajini: literarno in geografsko.

Literarna lahko ostaja s svojimi nadčasovnimi, občečloveškimi temami, življenja, ljubezni in smrti, pretanjenim in jasnim slogom blizu vsakemu bralcu, geografska pa ga povezuje tudi s sedanjostjo – njegovimi ljudmi, pokrajino, v kateri sta tudi jasno vidni tolminska zastrta rahločutnost, spoštovanje domačega prostora, trud za ohranjanje Kosmačeve učne poti, etnografske in kulturne dediščine.

Gotovo sta ena najlepše izraženih misli avtorja samega: »V svojem življenju nimam zaenkrat nobenega drugega bogastva, kakor **besedo** in **misel**.« (Kosmač očetu, 7. 3. 1939)

Presegata namreč čas – in njegovo relativnost.

Prav zato je toliko bolj naravna odločitev za to, da smo v letošnjem letu, ko mineva 110 let od rojstva in 40 let od smrti Cirila Kosmača, na naslovnico revije *Slovenščina v šoli* umestili njegovo fotografijo.

Pisateljevi hčerki, gospe Nanči Kosmač Kogej, se za dano soglasje, da lahko objavimo fotografijo in rokopis njenega očeta, najlepše zahvaljujemo.